

## **A Z39.50 szabvány jelene és lehetőségei. Van-e szükség változásra?**

*Gépi információkeresési rendszer; Szabvány; Számítógép-hálózat*

Noha a Z39.50 szabványt eredetileg az USMARC formátumú bibliográfiai adatok keresésére/kezelésére tervezték, ma többen használják teljes szövegű dokumentumok természetes nyelvű keresésére is. Ez arra mutat, hogy a szabvány jól alkalmazható az információkeresés/megjelenítés új tendenciáihoz is. Másik fontos előnyös tulajdonsága, hogy megkönnyíti az adatok „menet közbeni” verifikálását, és az adatok védelmét, ami az információkezelés (és átvitel) hatékonyságát és pontosságát szolgálja.

E protokoll segítségével viszonylag magas szinten strukturált információkat tartalmazó adatbázisokhoz lehet, különböző formátumokban (SGML, XML, HTML, PDF stb.) hozzájutni.

Jelenleg a WWW kínálja (fő vonalaiban) a legkevésbé strukturált információkat, s előre láthatólag éppen a WWW megy majd át jelentős változásokon. A Z39.50-en alapuló rendszerek számos ígéretes lehetőséget nyújtanak a jövőre nézve: a rendszerek konnektivitását, a magas szinten strukturált információk kereshetőségét, az online vagy CD-ROM rendszereken belüli integrálást. Mindezek ma kevésbé kihasznált lehetőségek, s a jelenlegi helyzet nem is látszik kedvezőnek a Z39.50 alapú rendszerek fejlesztése szempontjából.

*(Mohor Jenő)*

# **KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK**

## **Nemzeti könyvtárak**

**99/241**

HENZE, Volker: Neue Version des Multimedia-Bereitstellungssysteme = Dial.Bibl. 11.Jg. 1999. 1.no. 25-27.p.

**Számítógépes szolgáltatások a német nemzeti könyvtárban**

*CD-ROM; Használók képzése; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások*

A Német Nemzeti Könyvtár multimédiás szolgáltató rendszerét (MMB), amelyet a müncheni CSC Plonzke-cég fejlesztett ki, s amely az elektronikus kiadványok és médiumok rendelkezésre bocsátását teszi lehetővé, 1998 szeptemberében installálták a multimédia-olvasóteremben.

A használók számára kedvező, hogy ezentúl már 10 órától igénybe vehetik az előző nap igényelt elektronikus dokumentumokat. A másik újdonság, hogy az esti órákban is rendeznek Internetes oktatást, egyelőre kéthetente szerdánként 5-től 7-ig (a részvétel díja 20 márka).

Az újonnan installált végleges változat lehetővé teszi az elektronikus dokumentumok feldolgozását,

kezelését, keresését, bemutatását és archiválását is. A hálózati böngészőként kialakított képernyőn az olvasók többek között kereshetnek a könyvtár online katalógusában, a találatokat kinyomtathatják vagy lemezre másolhatják, olvashatják az installált 300-féle CD-ROM-ot, kereshetnek bennük, a találatokat kinyomtathatják vagy lemezre másolhatják, bekérhetnek CD-ROM-okat, mágneslemezeket és egyéb elektronikus adathordozókat és azokat installálhatják olvasás vagy keresés céljából, részleteket nyomtathatnak ki vagy lemezre másolhatnak; továbbá elérhetnek az Interneten olyan információkat is, amelyek helyben nincsenek meg, és arról adatokat, adatsoportokat nyomtathatnak ki vagy lemezre másolhatnak, és letölthetnek adatokat maximum 5 MB-os terjedelemben személyes munkakörnyezetben (workspace) későbbi felhasználásra. Hogy ezeknek a funkcióknak mind megfelelhessenek, néhány korlátozást is be kellett vezetni (részben technikai, részben biztonsági okból): a multimédia-rendszer és az Internet elérése egy módosított Microsoft Internet Explorerrel történik, amelynek beállításai nem módosíthatók, vagyis pl. nem lehet könyvjelzőt letölteni; az adatbiztonság miatt saját lemezek használatát nem engedélyezik, csak a helyben vásároltakét; egy „wordpad” kivételével nincsenek alkalmazói programok; az egyszer már törölt adatok utólagos mentése nem lehetséges; jelenleg nem lehet térítéses adatbázisokban keresni; a multimédia-rendszerből nem lehet e-leveleket küldeni vagy fogadni, csak azoknak, akiknek számuk van ismert szolgáltatóknál (hotmail.com, gmx.de, rocketmail.com stb.). A legfeltűnőbb változás a 10 pfennig percdíjas Internet-használat mérése (a legrövidebb használati idő 25, a leghosszabb 200 perc.) Újdonsága a rendszernek egy olyan archiváló modul is, amely a nemzeti könyvtárnak lehetővé teszi, hogy a veszélyeztetett hordozók adatait hosszabb távú megőrzésre egy biztonságosabb adathordozóra (pl. CD-ROM-ra) vigye. (Az 5,25-ös meghajtók

hiánya mellett az is gondot okoz, hogy a mágneslemezek élettartama csupán 5-10 év.)

Az új verzió azt is lehetővé teszi, hogy a rendszert a nemzeti könyvtár két részlegében, azaz Frankfurtban és Lipcsében egyszerre használhassák.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 248, 255

## Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

**99/242**

TOMUTA, Luminita: Automation and modernisation in the „Lucian Blaga” Central University Library, Cluj = Philobiblon. 2.vol. 1997. 2.no. 195-201.p.

### Automatizálás és korszerűsítés a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtárban

*Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Számítógépesítés*

A kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár Románia legnagyobb egyetemi könyvtára. Több mint három és fél millió kötetes állománya minden szakterületet felölel, és kéziratokat, ősnymtatványokat, régi román könyveket (1508-1830), neves európai műhelyek ritka könyveit és erdélyi nyomtatványokat egyaránt tartalmaz. A központhoz 23 hálózati tagkönyvtár tartozik, a teljes személyzet 219 főből áll.

Lelkes könyvtárosok 1992-ben megalapították a könyvtár informatikai laboratóriumát, mely a könyvtárosok számítógép-használati oktatásán kívül célul tűzte ki a vezetőség meggyőzését a számítógépesítés előnyeiről és egy integrált könyvtári rendszer implementálását.

Elméletileg az automatizálás lépései a következők lettek volna: a központi könyvtárban a katalogizálás gépesítése és a használói hozzáférés biztosítása az online katalógushoz; a tagkönyvtárak gépesítése; a központi könyvtár és a tagkönyvtárak összekapcsolása; az online katalógus kiteljesítése retrokonverzióval. A valóságban a hardver-beszerzés és a hálózat kiépítése volt az első lépés, majd a laboratórium szakértelmének igénybevétele nélkül (a vezetőség döntése alapján) megvásárolt integrált könyvtári rendszer munkába állítása következett.

A beszerzett holland VUBIS 3.2 rendszer szerzeményezési, katalogizálási, folyóiratkezelő, kölcsönzési, OPAC és karbantartási moduljait telepítették, azonban csak a katalogizálás, az OPAC és a karbantartás modul használható. A menüvezérelt OPAC angolul, franciául és románul is elérhető, azonban a többi menü csak angol, francia és holland nyelven használható. További problémák:

- hiányzik a komplett dokumentáció;
- a román diakritikus jelek nem használhatók;
- bizonyos opciók még nem működnek (fejlesztésük most folyik);
- a más szoftvert használó könyvtárakkal való adatcserére nem használható az UNIMARC formátum.

Különböző okokból a tagkönyvtárak nem tudnak az online katalógushoz kapcsolódni, így még fenn kell tartani a cédulakatalógust is. A rendszer nem képes szabványos formátumú katalóguscédulák előállítására.

Bibliográfiai adatbázisok létrehozására a PRO-CITE 2.2 programot telepítették, amellyel fél- és tízezer közötti rekordszámú adatbázisokat (köztük az egyetem oktatóinak tudományos publikációiról, a magyar-zsidó irodalmi társaság kiadványairól és több biológiai témáról) hoztak létre.

A nemzetközi kiadványcserét a FoxPro 2.6 segítségével gépesítették, a VUBIS diszfunkciói miatt pedig kifejlesztettek egy saját szerzeményezési alrendszert. Az automatizálás forrásait a költségvetés mel-

lett a Tempus JEP 3764 és 9596 sz. programjai, a Soros-alapítvány és a Phare program biztosítja.

(Mohor Jenő)

Lásd még 251, 266, 277, 279-280, 291, 293, 308

## Közművelődési könyvtárak

### 99/243

NAJOWITZ, Ira – HAMBY, Paul: British public library development: Manchester and Glasgow, 1850-1914 = Publ.Acc.Serv.Q. 2.vol. 1998. 4.no. 1-16.p.

### A brit közművelődési könyvtárak fejlődése: Manchester és Glasgow, 1850-1914

*Fenntartó szerv; Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -társadalmi*

A tizenkilencedik században az angliai Manchester és a skóciai Glasgow voltak az ipari fejlődés példaképei; e városok a közkönyvtár bevezetésének mintáiként is szolgáltak. A cikk ismerteti és elemzi a közkönyvtárak létrehozásának és fejlődésének folyamatát ebben a két városban, és a következő következtetésekre jut: Manchester a helyi lelkesedésnek és a már létező alapoknak köszönhetően gyorsan létrehozta közkönyvtárát, Glasgow városa pedig, miután megszabadult bizonyos pénzügyi szorításoktól, Nagy-Britannia egyik legjobban működő könyvtári rendszerét fejlesztette ki.

(Autoref.)

### 99/244

SMITH, Judith M. – TEMPLETON, Emma-Jane: A comparison of the range and value of use of the

Internet with traditional reference sources in Scottish public libraries = J.Inf.Sci. 25.vol. 1999. 1.no. 27-33.p.

**Az Internet használatának mértéke és értéke a skóciai közművelődési könyvtárakban, a nyomtatott forrásokhoz képest**

*Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Referenz; Segédkönyv, kézikönyv; Számítógép-hálózat*

A Robert Gordon Egyetem (Aberdeen, Skócia) 1997 júniusa és novembere között végzett felmérést a skóciai közkönyvtárak Internet-használatáról. Az előzetesen angliai könyvtárakon tesztelt és ennek alapján módosított kérdőívet 34 helyre küldték ki, és 31 (91%) érkezett vissza. Ezt követően három helyen készítették követő interjút: egy nagy-, egy kisvárosban és egy községben, ahol több mint egy éve használják az Internetet a referenz-munkában.

A skót közkönyvtárak Internet-használatáról 1995-ben is készült felmérés, így az eredmények összevethetők. 1995-ben a könyvtárak 33%-a, 1997-ben 68%-a rendelkezett Internet-kapcsolattal, ezek közül 1995-ben a referenz-személyzet 64%-a, 1997-ben 86%-a használta ténylegesen munkája során a lehetőséget. Az új adatok szerint a tájékoztató könyvtárosok 42%-a egyáltalán nem használta az Internetet, de a nyomtatott forrásokat mindegyikük használta. Naponta 10-nél kevesebbszer használta az Internetet 78%, a nyomtatott forrásokat 13%, 10 és 20 alkalommal nyúlt géphez 5%, könyvhöz 13%, míg húsznál többször az Internetet a tájékoztató könyvtárosok 12%-a, a nyomtatott forrásokat pedig 65%-uk használta.

Az Internet-lehetőségek közül a www (78%) és az e-mail (72%) vezet, ezt a referenz-források és adatbázisok használata követi (61%). 17% vész részt levelező-csoportokban, és mindössze 11%-ban

használták az ftp lehetőségét. Az Internet információforrásaival senki sem volt „nagyon elégedett”, 24% volt az elégedettek aránya, 35-35% mutatkozott közömbösnek és elégedetlennek, míg a másik szélső értékelés, a nagyon elégedetleneké 6%-ot tett ki.

Az adatokból és az interjúkból levont tanulságok szerint a két év alatti erőteljes emelkedés inkább mennyiségi növekedést, mintsem minőségi javulást mutat. Biztató, hogy mindössze egy könyvtár nem tervez Internet-kapcsolódást a továbbiakban sem, viszont a már bekapcsolódottak közül sokan tervezik a kapcsolat kiterjesztését a fiók-könyvtárakra is, ha anyagilag lehetőségük lesz rá. A tájékoztató könyvtárosok jelentős része még egyszerű kereséseket is alig tud végrehajtani, és ahelyett, hogy a használókat segítenék, maguk is a technikai nehézségekkel küzdenek, hiányzik a személyzet formális képzése. Egy újabb vizsgálat arra kereshetne választ, hogy az Internettel való „megbarátkozás” növelné-e a használat gyakoriságát; növekedne-e a referenz-célú Internet használat, ha rendelkezésre állnának a csak a személyzet használatára szolgáló terminálok; milyen hatása lenne az Internet-használatra a megfelelő oktatásnak.

(Mohor Jenő)

**99/245**

BROŽEK, Aleš: Stav domácích webových stránek veřejných knihoven na konci r. 1998 = Čtenář. 51.roč. 1999. 2.no. 48-51.p.

**A nyilvános könyvtárak web-oldalainak állapota 1998 végén**

*Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Honlap*

A szerző 1998. év végi állapotuk alapján vizsgálta meg 56 csehországi nyilvános (közművelődési)

könyvtár honlapját, és hét kritérium alapján osztályozta őket. Noha ez a szemle meglehetősen régi, a publikáló folyóirat az önvizsgálati módszerek letisztulása végett indokoltnak látta közzétételét.

Az első kritérium a legszubbjektívebb, minthogy a honlapok küllemét, „kinézetét” értékeli. Objektivitása legfeljebb abban van, hogy ugyanaz a szem mérte fel az oldalak esztétikumát. Az 1-5-ig tartó s a többi kritériumnál is alkalmazott osztályozás arról tanúskodik, hogy – néhány hármastól eltekintve – a zöm jó és jeles osztályzatot érdemelt.

Másodjára a honlapok aktualitása került terítékre. Meglehetősen sok könyvtár felejtette el feltüntetni az utolsó aktualizálás dátumát, ami „öreg hiba”.

A harmadik értékelési szempont volt, hogy a honlapon mennyire teljesek az adott könyvtár címadatai. A vegyes mezőnyben két könyvtár kapott elégtelent. Több honlap viszont örvendetesen bőséges, és a könyvtár legkülönbözőbb cím- és azonosítási adatain kívül a munkatársak hasonló adatait is közli. Egy honlapon a fényképek is szerepelnek. A könyvtárak többsége ugyancsak itt tünteti föl szolgáltatásait és igénybevételek módját.

A könyvtár történetére, jelenére és jövőjére vonatkozó adatoknak – s ez a negyedik kritérium – evidenseknek kellene lenniük, és a könyvtárak többsége magas színvonalon eleget is tesz e követelménynek. Viszont elég sok könyvtár megfeledezett szereplésükről.

Ötödjére a szerző az online katalógusok kiállítását és nagyságrendjét osztályozza. Ez a nagyságrend sok könyvtárban meghaladja vagy megközelíti a 100 ezret.

A hatodik kritérium: mennyiben lehet egy könyvtár honlapjáról más könyvtárak, intézmények, vállalatok honlapjára „átkapcsolni”. A szokványos kapcsolatokon kívül egész furcsa utalások is találhatóak némely könyvtár honlapján (pl. sportszergyártók).

Végül: a honlapokon felettébb kívánatosak a világnyelveken, főként angolul írt szövegek. Ezek a több-

ségnél hiányzanak, ahol viszont megjelennek, túlnyomó részük jeles osztályzatú.

(Futala Tibor)

Lásd még 222-223, 275

## Tudományos és szakkönyvtárak

### 99/246

AKILINA, M.: Tipologičeskie funkcii universal'noj naučnoj: tendencii izmenenij = Biblioteka. 1998. 11.no. 31-33.p.

### Az általános tudományos könyvtár tipológiai funkciói: a változások tendenciái

#### Általános tudományos könyvtár

Az Oroszországi Föderációban – párhuzamosan a piacgazdaság általánossá válásával és a decentralizációval – felértékelődnek az általános tudományos könyvtárak. Az ország nagyságának megfelelően – területiális tagoltság alapján – e könyvtárak közé tartoznak (a Föderáción belül lévő) köztársasági, területi, megyei és (nagy)körzeti könyvtárak. Korábban sem volt kétséges, hogy az általános tudományos könyvtár az állománygyarapítás, őrzés, olvasószolgálat, tájékoztató–bibliográfiai munka, módszertan és tudományos kutatás vonatkozásában egyaránt az illetékességébe tartozó földrajzi területen működő többi könyvtár vezető intézménye. A decentralizáció és az önkormányzatosítás ugyan nehezebbé tette a módszertani gondozást, amelyet részben különféle együttműködési formák váltottak fel, egészében véve azonban e könyvtártípus funkciói jócskán kibővültek.

Napjainkban az általános tudományos könyvtárak egyaránt igénybe vesznek hagyományos és korsze-

rú technológiákat, ami valószínűleg hosszú időn át lesz jellemző rájuk. Önmagában a számítógépesítés-elektronizálás természetesen nem változtatja meg funkciórendszerüket, de mintegy előfeltétele a társadalmi-egyéni szükségletek által kikényszerített változásoknak.

A változások tendenciái a következők: új intézmények (pl. bankok, kereskedelmi vállalkozások, jogi szervezetek) mint használók részére új szolgáltatások keletkeznek; lehetővé vált a kooperatív katalógizálás; a régióból hiányzó intézmények funkcióinak ellátására vállalkoznak az egyes tudományos könyvtárak.

Ezek a „beugrásszerű” vállalások igen változatosak. Előfordul közöttük ágazati-tudományági információs központi-szakkönyvtári, egyetemi-főiskolai könyvtári, könyv- és folyóiratkiadói, könyvkereskedői, kutatói stb. szerepkör ellátása. Ez részint örvendetes fejlemény, minthogy az általános tudományos könyvtárak „talpraesettségét” bizonyítja. Másfelől azonban azt is hangsúlyozni kell: a régióban bizonyított szükség esetén az illetékes szerv-szervezet ne „spórolja” meg a szükségleteit kielégíteni hivatott információs központ, egyetemi-főiskolai könyvtár és egyéb intézmény létesítését, illetve működtetését.

Ettől függetlenül: az általános tudományos könyvtárak a jelenleginél minden bizonnyal intenzívebb állomány- és eszközbeszerzési, személyzeti-bérezési, épületbeli támogatást érdemelnének.

*(Futala Tibor)*

## 99/247

KAPUSTINA, T.: Oblastnaâ naucnaâ – organizator povyšeniâ kvalifikacii specialistov = Biblioteka. 1998. 11.no. 40-41.p.

### A megyei tudományos könyvtár mint a szakemberek továbbképzésének szervezője

*Általános tudományos könyvtár; Megyei könyvtár*

Ahhoz, hogy egy megyei tudományos könyvtár – esetünkben a novgorodi – eredményesen tudja szervezni a könyvtárosok továbbképzését, mindekelőtt ismernie kell a megyében dolgozó kollégák képzettségét, korösszetételét és egyéb paramétereit. A novgorodi könyvtár mindenesetre elvégezte ezt a feladatot, amelynek végeredménye: 824 megyében dolgozó könyvtáros, akik közül 31% felsőfokú, 47,4% középfokú szakképzettséggel rendelkezik. Korösszetételük: 36,5% 40 és 55 év között, 23% 30 év alatt, az átlagos életkor 38,7 év.

A könyvtár által szervezett továbbképzési rendszerben minden hagyományos és nem hagyományos forma megtalálható. A hagyományos formák is gyakorta „új köntösben” és új tartalommal jelennek meg. A legközismertebb alkalmak: tudományos-gyakorlati szemináriumok, konferenciák, tanácskozások, kiegészítő-ráfejelő tanfolyamok.

A könyvtár csak részben ad otthont e továbbképzéseknek, mert egyik (sikeres) célkitűzése, hogy a tenivalók elvégzésébe bevonja a megyében működő könyvtárakat, elsősorban a novgorodi gyermek- és ifjúsági és a járási könyvtárakat, sőt a központosított könyvtári rendszerek közül is a legfejlettebbeket.

A továbbképzési tematika évről-évre bővül, igazodik a felbukkanó szükségletekhez. Ezt legeklátásabban a gazdasági-gazdálkodási és a technológiasváltási témák szereplése jelzi.

A szerző bevallja, hogy a könyvtár igyekezete ellenére nem sikerül minden ötletet és tervet sikerre vinni. Például több központi szakembert kellene megnyerni előadások-foglalkozások tartására, jobban meg kellene ismerni a megyénél nagyobb egység, a régió egészének és egyes összetevőinek eredményeit, nem utolsósorban a megyei könyvtár munkatársainak is tökéletesíteniük kellene szakmai felkészültségüket. Ennek azonban útjában áll a munkatársak szégyenletesen alacsony bérezése és az, hogy a fizetett szolgáltatásokból összegyűlő keretből korántsem futja minden szándék finanszírozására.

*(Futala Tibor)*

BAUER, Bruno: Welcome down under! State libraries in Australien = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 1.no. 10-32.p.

## Tartományi könyvtárak Ausztráliában

### Általános tudományos könyvtár

Az Ausztrál Államszövetség közigazgatásilag szövetségi államokra tagolódik, ezek mindegyikében működik egy-egy nagy, központi jelentőségű nyilvános állami könyvtár (state library). Alapításuk a 19. sz. második felében történt, a *public library* funkcióját voltak hivatva betölteni (legtöbbjüket eredetileg public library-nek is nevezték, csak később, a 20. sz. közepén vették fel a *state library* nevet.) Parlamenti könyvtári feladatuk – az Egyesült Államoktól eltérően – sohasem volt, viszont kezdetől gyűjtötték a saját államukra vonatkozó irodalmat, és a 19. sz. végéig együttesen nemzeti könyvtári funkciót is betöltötték, míg nem az 1901-ben alapított Parlamenti Könyvtár (melyet 1923 óta nemzeti könyvtárnak is neveznek) ezt a feladatkört fokozatosan átvette. Legújabbban azonban a takarékosági intézkedések ismét felvetették a nemzeti kulturális örökség megosztott gyűjtésének és feltárásának gondolatát: a Distributed National Collection tervezete az állami könyvtáraknak e téren újból meghatározó szerepet szán. Másrészt az állami könyvtárak közreműködésével kívánják elérni, hogy 2001-ig bármelyik ausztrál állampolgár otthonában, munkahelyén vagy a közkönyvtárban hozzájusson a nemzeti kulturális örökség bármelyik fontos dokumentumának szövegéhez.

1933-ban az állami könyvtárak állománya másfél millió kötet volt (a hat egyetemi könyvtaré félmillió, a Nemzeti Könyvtaré 100 ezer), 1993-ban viszont a hét állami könyvtár állománya 5,2 millió, az egyetemi könyvtáraké 31 millió, a Nemzeti Könyvtaré 2,8 millió.

### 1. Új-Dél-Wales Állami Könyvtára, Sydney.

1826-ban tíz polgár alapította, 1869-től Sydney Free Public Library névvel vette fenntartásába a helyi szövetségi állam. Rövidesen kötelespéldányban részesült, katalógusát Ausztrál Bibliográfia címmel jelentette meg, kölcsönző részleget nyitott, bevezette a vasárnap esti nyitvatartást (nagy szószerk- és sajtóvitát váltva ki). A könyvtár impozáns neoreneszánsz palotája mellé az 1980-as években új épületet emeltek. (11 szint, ebből 7 a föld alatt.)

Állománya jelenleg 4,4 millió dokumentum, ez a legnagyobb állami könyvtár Ausztráliában. Általános tájékoztató részlegének (1,3 millió kötet) kiemelt szolgáltatásai közé tartozik a mezőgazdasági, az alkalmazott természettudományi és a kereskedelmi információk nyújtása, valamint a családkutatósi, az utazási, jogszolgálati, egészségügyi tájékoztatás. Szolgáltatásait az ILANET (Information Libraries Access Network) útján 900 intézmény veszi igénybe. (A rendszer hozzáférést nyújt az ausztrál bibliográfiai adatokhoz, a könyvtárközi kölcsönzéshez, a dokumentumrendeléshez és számos dokumentum esetében a szöveghez is. A könyvtár legújabb terve, az NSW-NET arra irányul, hogy az állam minden polgára számára lehetségessé váljék az Interneten keresztül történő tájékozódás és az e-mail kommunikáció, azoknak is, akiknek nincs otthon Internet-kapcsolódásuk (a lakók 10%-ának van csak), vagy akiket jelenleg az anyagi terhek zárnak el a használatától. Mindezzel Sydney könyvtára mai eszközökkel folytatja az ausztrál állami könyvtárak régi hagyományát, ezek a könyvtárak ui. alapításuk óta lakossági információs intézményként működtek.

### 2. Victoria Állam Könyvtára, Melbourne.

Már 1856-ban működött Melbourne Public Library névvel, s elsőként részesült a kontinensen kötelespéldány-jogban (1869). 1913-ban a British Museumra emlékeztető új épületet kapott, nyolcszögletű nagy olvasóteremmel. A fénykort azonban a ha-

nyatlás évei követték: problémát okozott a képzetlen munkaerő magas száma, az állomány elégtelensége. A 80-as években drámai körülmények – sztrájkok és tüntetések – közepette történt meg a létszámleépítés és a tervezett új épület munkálatainak leállítása. (Holott az építési terv már pályadíjat is kapott.) Az anyagi gondok enyhítésére az intézmény könyvkereskedést működtet és rendszeresen berbe adja termeit – ez az állami könyvtárak között bevett gyakorlat.

A könyvtár tájékoztató szolgálatát a szövetségi állam bármely közművelődési könyvtára igénybe veheti: a megoldandó kérdéseket telefonon, faxon vagy a VISION (Victorian Information Services Network) hálózaton át lehet küldeni, s a könyvtár egy órán belül választ ad rá.

### 3. Dél-Ausztrália Állami Könyvtára, Adelaide.

Viszonylag kis könyvtár, de több területen úttörő volt: 1915-ben itt nyílt meg az első gyermekkönyvtár (korábban a 13 éven aluliak csak kísérővel járhattak könyvtárba), itt nyílt meg először archív részleg, itt szerveztek először könyvtárbaráti kört.

### 4. Nyugat-Ausztrália Állami Könyvtára, Perth.

A tartomány – és vele a könyvtár – fénykora az aranylelőhelyek feltárásához kötődik, majd azok kimerülésével véget ér. Az 1950-es évekig stagnált a könyvtár fejlődése, bár a múlt nagysága még éltette: 1935-ben állományát tekintve Ausztrália negyedik könyvtára volt.

A mai idők legnagyobb eseménye az 1985-ben megnyílt új épület birtokbavétele volt: a Nemzeti Könyvtár után ez az évszázad legnagyobb szabású (állami múzeummal és galériával egybekötött) könyvtárépítése Ausztráliában: (1400 ülőhely).

### 5. Queensland Állami Könyvtára, Brisbane.

Az állami könyvtárak történetében igen fontos szerepet játszottak azok a különgyűjtemények, melyeket magánszemélyektől és intézményektől kaptak.

A legértékesebb ilyen adományt Brisbane könyvtára kapta, egy ausztrál képzőművészeti gyűjteményt, 10 ezer fényűző kiállítású albummal és kiállítási katalógussal.

A könyvtár nagyobb arányú fejlődése csak a 2. világháború után kezdődött és az 1988. évi új épülettel tetőzött, mely számos új, korszerű szolgáltatás bevezetését is lehetővé tette.

### 6. Tasmania Állami Könyvtára, Hobart.

A 80/90-es évek takarékosági hullámát ez a könyvtár sínylette meg legjobban: az 1986-os 542 fős létszáma mára 233-ra apadt.

Különösen figyelemre méltó a könyvtár törődése a hátrányos helyzetűekkel. (Ez a többi ausztrál állami könyvtárra is jellemző.) Külön feljárókat, rámpákat, automatikusan nyíló ajtókat alakítottak ki részükre, speciális toalettet és telefonfülkéket. A vakok eligazodását a könyvtárban információs keztek segítik. A házhoz kötöttek részére önkéntes segítők hálózata szállítja ki a könyvtár könyveit,

7. Az Északi Terület Állami Könyvtára, Darwin Ausztrália legfiatalabb, 1980-ban alapított állami (territórium) könyvtára. Sajátsága az őslakók irodalmának gondozása: az AIR (Australian Indigenous Resources) terv keretében feltárják az őslakókra vonatkozó és különböző intézményeknél található forrásokat és anyagokat.

*(Katsányi Sándor)*

*Lásd még 248*

## Iskolai könyvtárak

### 99/249

KNUTH, Rebecca: On a spectrum: international models of school librarianship = Libr.Q. 69.vol. 1999. 1.no. 33-56.p. Bibliogr. 46 tétel.

## Az iskolai könyvtárügy nemzetközi modelljeinek színe

*Fenntartó szerv; Iskolai könyvtár; Könyvtári rendszer-országos; Összehasonlító könyvtártudomány*

Jóllehet az iskolai könyvtáraknak a társadalomban betöltött szerepe tekintetében nemzetközi szinten is egyetértés van, az ilyen könyvtárak megvalósításának formái változatosak. Nemzeti szinten az iskolai könyvtárak fejlesztésének két fő mintája alakult ki: az amerikai, amelyet az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Dániában követnek, valamint a brit modell, amely az összes többi, számottevő színvonalat felmutatni tudó országban terjedt el. A fő elválasztó tényező a két modell között az irányító testületben van: az amerikai mintát követő országokban az iskolai könyvtárakat az iskolai körzetek támogatják és irányítják, a brit modell országaiban az iskolai könyvtári rendszer a közkönyvtári rendszerhez kapcsolódik. Egy harmadik modell is megkülönböztethető, az előbbi kettő kombinációja, amelyben az iskolai- és a közkönyvtárak „közös fedél alatt” működnek (kettős funkciójú könyvtár). E modellek spektruma átfogja azt a korai törekvést, amikor az iskolai könyvtár fő feladata csupán kiegészítő olvasmányok biztosítása volt az oktatás számára; később a pihenés-kapcsolódás is hangsúlyt kapott; végül, napjainkban, az információ-orientált szerep bontakozik ki.

(Autoref.)

## Egyéb könyvtárak

### 99/250

MALYŠEVA, G.G.: *Sohranit' ostrovki sveta* = Biblioteka. 1998. 10.no. 22-23.p.

### Megvédeni a világosság kis szigeteit

## Szakszervezeti könyvtár

A cikkben a tergemelléki régió vladivosztoki székhelyű központi szakszervezeti könyvtáráról van szó, amely – ahogy mondani szokták: a bonyolult gazdasági helyzetben is – prosperál, továbbá a régió azon nyilvános könyvtári funkciót ellátó kis szakszervezeti könyvtáiról, amelyekben 175 felső- és középfokú képzettségű könyvtáros áll a lakosság rendelkezésére, s könyvtári törvény ide vagy oda, gyakorlatilag a megszűnés fenyegetettségében működnek.

Ami a központi könyvtárat illeti: ez az intézmény 1969-ben keletkezett nyilvános szakszervezeti könyvtárként. Ekkor 50 ezer kötetes állománya, 2 ezer olvasója volt. Mára az állomány 200 ezer kötetre gyarapodott, 150 kurrens periodikát járát és 17 ezer olvasót szolgál ki.

A könyvtár népszerűségét annak köszönheti, hogy a piaci viszonyok térhódításával volt bátorsága fizetett szolgáltatásokat bevezetni (eközben alapszolgáltatásai ingyenesek maradtak), külföldi partnerekhez fordulni, számítógépesítést elindítani, a legkülönbözőbb szervekkel, szervezetekkel és intézményekkel érdemben együttműködni. Ezáltal sikerült elküldenie a dotációk radikális csökkenéséből egyenesen következő hanyatlást. Üzleti és gazdasági információkat szolgáltatva egy sor szponzori szerződést sikerült tető alá hoznia.

A szorosan vett könyvtári tevékenységen és információszolgáltatáson kívül a könyvtár szerteágazó kulturális tevékenységet is folytat. Szerencsés fekvésű épületében sok a kiállítás és a tudományos, kulturális és művészeti (pl. zenei) rendezvény. 18-19. századi belső építészeti reprezentáló előadóterme idegenforgalmi látványosság.

A könyvtár az állami és szakszervezeti szerveknél szót emel a már említett szakszervezeti kiskönyvtárak – rájuk utal mint a világosság szigeteckéire a cikk címe – fennmaradása érdekében. Addig is megkísérli különféle alapítványok (pl. Soros, „Eurá-

zsia” stb. alapítvány) támogatásával életben tartani őket.

(Futala Tibor)

**99/251**

PINFIELD, Stephen – EATON, Jonathan – EDWARDS, Catherine [et al.]: Realising the hybrid library = New Rev.Inf.Net. 4.vol. 1998. 3-21.p.

**A hibrid könyvtár megvalósítása felé**

*Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Jövő könyvtára; Középtávú terv*

A vegyes (hibrid) vagy más néven kapu (gateway) könyvtár átmenetet képez a hagyományos könyvtár és a digitális könyvtár között. Azonban nem pusztán egy átmenetet takar az elnevezés, hanem egy önálló új intézménymodellt is. A vegyes könyvtárat úgy kell kialakítani, hogy egyazon könyvtári környezetben szorosan integráljon, egymás mellé forrasszon különböző technológiákat, szolgáltatástípusokat.

1998 januárjától az eLib égisze alatt öt különböző vegyeskönyvtári kutatási program indult, melyek mindegyike 2000 folyamán fejeződik be. Legfontosabb problémáik hasonlóak, pl. használói jogosítvány, használói profilok, használói felület megtervezése, adatbázisok összekapcsolhatósága, digitalizáció menedzselése, személyzetfejlesztés. A cikkben az öt vállalkozást ismerteti röviden egy-egy menedzser munkatárs.

A HyLiFe vállalkozás a vegyes könyvtár használóközpontú modelljét igyekszik kifejleszteni és elterjeszteni. Szerte Nagy-Britanniában különböző szakirányultságú egyetemi intézmények társultak ebbe a konzorciumba. Az alábbi hat közösség számára szervezik meg vegyeskönyvtári használói felületek kifejlesztését: földrajz szakos hallgatók (Newcastle), továbbképzésben résztvevő végzett hallgatók (Lancashire), a város- és területfejlesztés szak-

emberei (Newcastle), az üzleti információk távhasználói (Plymouth), az egészségügy dolgozói és tanulói (Newcastle) és skóciai távtanulók. Első fázisban történik e területek használói igényfelmérése. Ezt követi egy háromszintű átfogó értékelő rendszer kidolgozása. (Ebbe foglaltatik a vállalkozás előrehaladásának, a használói felületek működésének és az új szolgáltatások hatásának értékelése.) A résztvevő intézmények szervezeti felépítésén változtatni kell a zökkenőmentes együttműködés és az egymást kiegészítő ellátás megszervezése érdekében. Fontos a földrajzilag széttagolt konzorcium-tagok közt a folyamatos kommunikáció biztosítása és a résztvevő szakemberek megtartása. A stratégiai célokat intézményi szinten is úgy kell megfogalmazni, hogy a vegyes könyvtár az oktatásnak, tanulásnak és kutatásnak egyaránt központi terepe legyen. A MALIBU projekt keretében a vegyeskönyvtári modell prototípusait alakítják ki a három résztvevő intézménynél: a londoni King’s College-ban, az Oxfordi Egyetemen és a Southamptoni Egyetemen. Legfontosabb cél a használói környezet tökéletesítése a humán tudományok művelői számára. A humán tudományi kutatásoknál az eredeti dokumentumot a jövőben sem lehet minden esetben helyettesíteni elektronikus változatával. Azonkívül e területeken a nem egykönnyen digitalizálható, régebbi szakirodalmat is gyakran használják, tehát itt a vegyeskönyvtári modell várhatóan nagyon sokáig tartani fogja magát. A MALIBU a használói modellek kialakításában nagy szerepet szán a tanszékek munkatársainak.

A HeadLine a londoni School of Economics, a London Business School és a Hertfordshire-i Egyetem ugyancsak hároméves programja. Olyan munkamodell kifejlesztésén fáradoznak, melynek keretében ugyanarról a használói web-felületről különféle formátumú dokumentumok lesznek elérhetőek elsősorban a közgazdaságtan és az üzlettudományok területén. A csoportos tanulási használat támogatása mint cél megkülönbözteti a HeadLine-t más ha-

sonló vállalkozásoktól. A programban kutatás folyik a használó azonosításának, nyilvántartásának, a jogosultság ellenőrzésének módjára vonatkozóan. Az eddigi használói azonosító technikák (jelszavak sokasága, IP cím) nem megfelelőek. Ezért a HeadLine az UK ATHENS nevű logikai azonosító (authentication) sémát alkalmazza, mely képes sikeresen működni földrajzilag széttagolt kiszolgáló gépek és különböző típusú információforrások között, és kereskedelmi információellátó cégek is kapcsolódhatnak hozzá. A helyi adatbevitel és -tárolás mellett egy központi rendszerbe is bekerülnek az adatok. Új jelenség az elektronikus bizonyítványt kiállító intézmények színre lépése, akik kódolási technikákat is alkalmaznak a tulajdonos azonosításának ellenőrzésére. Módszereik talán alkalmasak lehetnek web-keresésnél a korlátozott nyilvánosságú anyagok használóinak azonosítására. A használó regisztrálásának módszerei jelenleg átmeneti állapotban vannak, az egyes cégek berkeiből kilépve várhatóan szélesebb körben lesznek majd használatosak. A HeadLine olyan azonosító technikát akar bevezetni, amely lehetőséget biztosít a használó adatainak nyilvántartására, jogainak védelmezésére és kiterjeszhető a mások által kifejlesztett azonosító technikák beépítésére.

A BUILDER egyetlen intézményhez, a Birminghami Egyetemhez kötődő program. Hat összekapcsolt szakterületi egysége a történettudomány, pedagógia, üzlettudomány, fizika, sport, orvostudomány. BUILDER egyetlen web felületről igyekszik igénybe vehetővé tenni a különböző technológiákat alkalmazó sokféle szolgáltatást, a végeredményt is megjelenítve. A szolgáltatások szoros integrálására kevés megfelelő eszköz kínálkozik. A külső szolgáltatókkal való kapcsolattartáshoz nincsenek még az elfogadott kommunikációs szabványok. Ezeket a külső adatszolgáltatóknak maguknak kellene biztosítani az intézmények számára ún. Application Programming Interface-ek (API) formájában. A kezdeti lépések megtörténtek technológiai és

egyéb szabványok, köztük API-k kialakítására. A használói nyilvántartásnál a bejelentkezés egyszerűsítése az egyik fő cél. Az ATHENS sem old meg minden problémát, pl. az államilag nem támogatott szolgáltatások széles körére vonatkozóan. A BUILDER saját intézményén belül használatos hálózati rendszerhez, a Novell Directory Services-hez (NDS) egy biztonsági technológia közbeiktatásával kapcsolódva próbálja megoldani a használói azonosítás és nyilvántartás problémáit. Ez egy használói profilnyilvántartás alapja is lehet. A BUILDER saját szolgáltatásokkal is rendelkezik, pl. digitalizál helytörténeti sajtót, és elektronikus folyóiratot jelentet meg. Kutatják a digitalizálás és az adatbázisfejlesztés összehangolásának módszereit. A fájlforgalmazás stratégiáját is ki kell alakítaniuk.

Az Agora vállalkozás vegyeskönyvtári rendszert fejleszt ki a különféle szolgáltatások integrált elérhetőségéhez az East Angliai Egyetem vezetésével több partnerintézmény bevonásával. A rendszer prototípusa magában foglal egy sor társadalomtudományi információforrást, beleértve referáló és indexelő szolgáltatásokat, katalógusokat, adatbázisokat, tárgy szerinti belépési helyeket (subject gateways). Egyik forgatókönyv a vegyes médiára irányuló tárgyközi keresést ismerteti, a másik a monográfiák és folyóiratok keresését és kérését a dokumentum kézhezvételéig demonstrálja. A kezelőrendszer a MODELS Information Architecture (MIA) broker modellen alapszik. Ez fogalmi keretet biztosít megosztott szolgáltatások egységes kezelésére. Az Agora egyelőre a Z 39.50 protokollt használja a különböző szolgáltatások egymáshoz illesztésére, ez azonban fejlesztésre szorul. További probléma a találati halmazokban a megadott meta-adatok különbözősége. Az Agora web-felületén hozzáférést biztosít kevésbé integrált, nem Z 39.50 protokollt használó szolgáltatásokhoz is, de célja az integráció fokozása.

Az „információs tájképek” gondolata a MODELS műhelyein körvonalazódott. A használó számára

ez azt jelentené, hogy a források és szolgáltatások megkülönböztetés nélküli tömege helyett egy, a saját érdeklődésének megfelelő, személyére szabott vegyes könyvtár állna rendelkezésre. Ez kapcsolódási pontok, szolgáltatások és igények egyeztetésével valósulhat meg különböző szinteken. A használói profiloknak, a személyiségi jogokat is védelme-

ző nyilvántartása még nem oldódott meg. Gyűjtemény szintű leírások is szükségesek a használói tájékek megrajzolásához. A Z 39.50 Explain-t használják majd a szolgáltatások jellemzésére. Ez azonban még nem terjedt el általánosan, ezért az Agora működtet egy Explain proxy adatbázist.

(Nagypál László)

## MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

### Állomány, állományalakítás

**99/252**

DWYER, Jim: Consortial review and purchase of networked resources: the California State University experience = Bottom Line. 12.vol. 1998. 1.no. 5-11.p.

**Hálózatossított elektronikus állomány válogatása és vásárlása konzorcium keretében: a Kaliforniai Állami Egyetem tapasztalatai**

*Adatbázis; Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Egyetemi könyvtár; Együtműködés -helyi; Gazdaságosság -könyvtárban*

A California State University (CSU), amelynek 22 campusa és 200 ezernél több hallgatója van, megszervezte az elektronikus dokumentumok közös beszerzését. A konzorcium tekintélyes vásárlóerőt képvisel, s ez nagy előny az adatbázis-szolgáltatók-

kal való alkuban: nagy árkedvezményeket (évente több milliós megtakarítást) érhet el, emellett az adatbázisok használatára vonatkozólag is kedvezőbb feltételeket köthet ki; olykor az adatbázis próbaidős használatára is lehetőséget kapnak a szerződés megkötése előtt.

Részletesen kidolgozott alapelvek szerint a campusokat képviselő bizottság tartja szemmel az egyes campusok szükségleteit és az információpiac kínálatát, és tesz javaslatot a vásárlásra. A döntés a campusok dolga, de a CSU egy központi irodája intézi a beszerzést (a tárgyalásokat a szolgáltatóval), és köti meg a szerződéseket. Azokból a dokumentumokból, amelyek használatára különösen nagy az igény, elektronikus törzsállományt szerveznek; ebbe csak olyan adatbázis kerülhet, amelyet legalább 15 campus megvásárolt.

A cikkíró részletesen ismerteti a konzorcium működését, amellyel kitekintést nyújt más, nagyobb méretű konzorciumok tevékenységére is (néhányiknek a CSU is tagja). Vákolja egyúttal az ilyen együttműködés hátrányait, veszélyeit is (lassúbb az ügyintézés, sokba kerül a központi szerv fenntartása, hát-